

**ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ“
ФАКУЛТЕТ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА“
КАТЕДРА „МЕНИДЖМЪНТ НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА“**

ИВАН ХРИСТОВ КАРАБАШЕВ

**„ОРГАНИЗАЦИЯ НА СИСТЕМАТА ЗА ПЛАНИРАНЕ
НА ГРАЖДАНСКИ РЕСУРСИ ЗА ОТБРАНА
В УСЛОВИЯТА НА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА
И ЧЛЕНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
В НАТО И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

в област на висшето образование: 9. „Сигурност и отбрана“,
професионално направление: 9.1. „Национална сигурност“,
научна специалност: „Организация и управление извън
сферата на материалното производство
(отрасъл „Управление на сигурността и отбраната“)“

Научен ръководител:
полковник доцент д-р **ИВАН КОСТАДИНОВ ВЪЛКОВ**

Рецензенти:

.....
.....

СОФИЯ

2017

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет на катедра „Мениджмънт на сигурността и отбраната“, факултет „Национална сигурност и отбрана“, Военна академия „Георги Стойков Раковски“, гр. София на 03 май 2017 г. и е предложен за защита пред научно жури.

Авторът е докторант в същата катедра. Изследванията и разработката са извършени във Военна академия „Георги Стойков Раковски“ и в Министерството на отбраната.

Дисертационният труд е с обем 240 стандартни страници, в т.ч. 17 бр. фигури и 2 бр. таблици. Трудът съдържа: увод, изложение в три части, заключение, списък на използваните абривиатури и съкращения и библиография, съдържаща списък от 101 бр. литературни източника и 45 бр. нормативни акта. Трудът съдържа и 8 бр. приложения с общ обем от 50 стр.

Брой на публикациите по темата на дисертацията – 6 бр.

Защитата на дисертационния труд пред научно жури ще се състои на 20 юли 2017 г. от 14.30 ч. в зала А3 на Военна академия „Георги Стойков Раковски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в отдел „Учебна и научна дейност“, стая № 303 в преподавателския корпус на Военна академия „Г. С. Раковски“ – София.

Автор: Иван Христов Карабашев

Тема: „Организация на системата за планиране на граждански ресурси за отбрана в условията на пазарна икономика и членството на Република България в НАТО и Европейския съюз“

Научен ръководител: полковник доцент д-р Иван Вълков

Тираж: 20 бр.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Актуалност на изследваната проблематика

Подготовката на страната за отбрана е обществено-значима дейност, която се извършва от мирно време. Общественият консенсус за отделяне на ресурси за тази дейност е основа за изграждане на адекватна на реалностите система за подготовка на страната за отбрана, респективно отбранително-мобилизационна подготовка (ОМП) и планиране на граждански ресурси за отбрана (ПГРО). Колкото по-балансирана и ефективна е тази система, толкова по-организирано ще бъде обществото да функционира устойчиво при кризи, най-тежката от които е войната.

В края на 20-ти и в началото на настоящия 21-ви век сме свидетели на глобално преструктуриране на международните политически и икономически отношения. Глобалните и регионални процеси, които в последните няколко години са особено интензивни, породиха както позитивни тенденции, така и нови предизвикателства и рискове.

Международната политическа и икономическа обстановка се усложни значително в средата на третото десетилетие след края на Студената война и разпада на двуполюсния световен модел. Нарасналото противопоставяне между държавите - глобални лидери, повишената конфликтност в различни точки на света, както и набралият сила международен тероризъм изискват адекватна реакция и засилване ролята на планирането на ресурси за извънредни ситуации, включително и при най-тежките сценарии, включващи асиметрично военно противопоставяне, хибридни заплахи и военнополитически кризи, предизвикани от действия на недържавни организации.

През преходния за страната период след 1989 г., подготовката на страната за отбрана, респективно отбранително-мобилизационната подготовка и планирането на граждански ресурси за отбрана, не са на дневен ред. Интересът за развитие в тази сфера, както като обект на научни изследвания, така и като практически действия не е голям. Реформата в системата се свежда основно до редуциране и орязване на дейности, структури, ресурси. В последните години, новите реалности в средата на сигурност водят до нарастване значението на готовността на невоенния сектор, устойчивостта на държавното управление и

подготовката на икономиката за действие при кризи от военен характер, както на съюзно ниво, така и в отделните страни-членки на НАТО.

Действащата система за ПГРО е конструирана с оглед изискванията на преходния период за демилитаризация на социално-икономическия живот в страната, освобождаване на армията от несвойствени икономически функции и редукция на ресурсите за отбрана, включително за икономическа подготовка на страната за отбрана.

Промените в средата за сигурност, изискванията за съвместимост с процеса на планиране в НАТО и осъществяването на общата политика за сигурност и отбрана в Европейския съюз изискват промяна в основните цели на държавната политика в тази област. Те вече не следва да са свързани с демилитаризация и конверсия на стопанството, а с изграждане и развитие на българския отбранително-икономически потенциал за изпълнение както на целите на националната политика за сигурност и отбрана, така и на съюзните ангажименти в тази област. Съществуващото противоречие между състоянието на системата за ПГРО и съюзните цели на страната води до възникване на някои проблеми в разглежданата област, което предполага реформиране на системата в съответствие с новите реалности.

Планирането на граждански ресурси за отбрана е изключително държавна отговорност и зависи от дефинирането на обществените приоритети и поставените пред органите на изпълнителна власт задачи. Ефективната и ефикасна държавна политика в тази област следва да допринася, както за изграждане на адекватни отбранителни способности, така и за постигане на положителни ефекти в икономиката, повишаване на заетостта в определени региони и подпомагане на техническия прогрес. Това до голяма степен зависи от начина, по който България ще успее да преустрои системата си за ПГРО към новите реалности, което изисква сериозен ангажимент от страна на държавата в тази сфера.

Обект на изследването в дисертационния труд е *системата* за планиране на граждански ресурси за отбрана в Република България.

Предмет на дисертацията е *организацията на системата* за планиране на граждански ресурси за отбрана в Република България в условията на пазарна икономика и членството на Република България в НАТО и ЕС.

Ограничения и допускания:

Планирането на граждански ресурси за отбрана е една от основните функционални области на отбранително-мобилизационната подготовка, респективно от подготовката на страната за отбрана. В този смисъл ПГРО не може да се разглежда изолирано от ОМП, а системата за ПГРО не може да се разглежда като обособена система от системата на ОМП. За целите на разработката системата се разглежда като една единна и ще бъде наричана система на ОМП и ПГРО.

Планирането на дейностите по привеждане в готовност и мобилизация (нарастване на готовността) не попадат в обхвата на планирането на граждански ресурси, но са елементи на ОМП. ОМП и ПГРО се извършват основно в мирновременни условия, поради това в разработката се разглежда тяхната организация в условията на мирновременен стопанство, а другите етапи на мобилизационния цикъл на стопанството – като нарастване на готовността и мобилизация, военновременен стопанство (работа във военно време) и демобилизация, в разработката се разглеждат дотолкова, доколкото са свързани и зависят от качествено провеждане на ОМП и ПГРО в мирно време.

Планирането на ГРО се извършва в определена институционална и нормативна рамка. В разработката се предлагат институционални и нормативни изменения, които обаче не противоречат на Конституцията, основните принципи на организация на обществото, икономиката и държавата като цяло.

При анализа и синтеза на системата се отчитат и останалите международни договорености на Република България, произтичащи от членството в международни организации.

Основни проблеми:

- Недостатъчен капацитет за формулиране, разработване и въвеждане на адекватни и ефективни държавни политики, насочени за постигане на стратегическите цели и като следствие - наличие на нормативен и процедурен вакуум, съществуване на архаични или остарели норми и процедури, неадекватни на съвременните икономически условия и средата за сигурност.

- Неадекватна и нерационална институционална рамка, нарушени системни връзки и неефективна организация на системата за ПГРО в

Република България в условията на пазарна икономика и членството на Република България в НАТО и ЕС.

Водеща теза на изследването е, че чрез усъвършенстване на организационната структура и взаимовръзките в системата на ОМП и ПГРО, развитие на методологичната основа на планиране и усъвършенстване на водената политика по отношение на ПГРО и подобряване на координацията със свързаните държавни политики, могат да се постигнат значителни ефекти по отношение засилване на отбранително-икономическия потенциал на държавата, както и икономически ползи, положителни социални ефекти и технологични предимства за икономиката и обществото.

Цел на дисертацията е разработването на научно-приложен комплекс от концептуални, методологически и приложни инструменти за усъвършенстване на системата за ПГРО, целящи постигане на максимален отбранителен и икономически ефект.

За детайлното разработване на изследването са формулирани следните **подцели**:

- разработване на институционален модел на системата на ОМП и ПГРО, който да позволява нейното ефикасно и ефективно функциониране в условията на пазарна икономика и членството на Република България в НАТО и ЕС;
- разработване на обща методология за ПГРО в съвременни условия;
- разработване на предложения за усъвършенстване на държавните политики, свързани с функционирането на системата в условията на пазарна икономика и членството на Република България в НАТО и ЕС.

Основни задачи за постигане на целта на дисертацията са:

- описание и анализ на системата на ОМП и ПГРО в Република България – същност, характеристики, структура;
- анализ на влиянието на средата върху ПГРО, PESTMM анализ на основните аспекти на взаимодействието на ПГРО със средата;
- систематизиране на проблемите пред системата на ОМП и ПГРО;
- разглеждане на организацията и методологията на подготовката за отбрана и ПГРО в България в различните исторически периоди след Първата световна война до наши дни;

- анализ на съществуващите научни разработки, третиращи подготовката на икономиката за отбрана, ПГРО и опита на чужди държави в тази област;

- разработване на алтернативни институционални модели на организация на системата на ОМП и ПГРО в България, оценка на моделите по разработена система от критерии и избор на най-добър модел, чрез провеждане на анкета сред ръководители и експерти от държавната администрация, с функции по ОМП и ПГРО;

- разработване на Обща методология за планиране на граждански ресурси за отбрана;

- предложения за усъвършенстване на конкретните държавни политики, свързани с ПГРО, като политиките в областта на: системата за управление при кризи; отбранително-индустриална база и системата за отбранителна аквизиция; управление на стратегическите запаси.

Подход, методология и метод за доказване на тезата: В дисертацията се използва основно системен подход и методологията на системния анализ и синтез. Като методи се използват сравнителен анализ, исторически анализ, PEST анализ, както и метод на експертната оценка.

Използва се основно терминологията на икономиката на отбраната, теория на системите и теория на мениджмънта.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е структуриран в следната последователност:

Увод

Глава I - същност, обхват и основни проблеми на планирането на граждански ресурси за отбрана.

1.1. Система за планиране на граждански ресурси за отбрана в РБ.

1.2. Влияние на средата върху ПГРО.

1.3. Основни проблеми според комплексния подход към планирането на граждански ресурси за отбрана.

1.4. Изводи от Глава 1.

Глава II - Теоретико-методологични основи на ПГРО.

2.1. Теоретични основи на подготовката за отбрана и ПГРО.

2.2. Организация и методология на подготовката за отбрана и ПГРО в България в различните исторически периоди след Първата световна война.

2.3. Методология за планиране на граждански ресурси за отбрана след приемане на република България в НАТО.

2.4. Опит на чужди държави – системата на република Чехия.

2.5. Изводи от Глава 2.

Глава III - Институционален модел на системата за планиране на граждански ресурси за отбрана, обща методология за планиране и свързани държавни политики.

3.1. Институционален модел на системата за ПГРО.

3.2. Обща методология за планиране на граждански ресурси за отбрана.

3.3. Предложения за усъвършенстване на свързани държавни политики.

3.4. Изводи от Глава 3.

Общи изводи

Заклучение

Използвани съкращения

Библиография

Приложения

III. СЪДЪРЖАНИЕ И РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Увод

В увода е обоснована актуалността на изследването, представени са обектът, предметът, тезата, целта, задачите, обхватът, ограниченията, подход, методология и метод за доказване на тезата, обкръжението, използваните информационни източници и възможните потребители.

Глава 1 - Същност, обхват и основни проблеми на планирането на граждански ресурси за отбрана

В първата глава от изследването са разгледани същността, съдържанието, необходимостта от ПГРО и нормативната база. Анализирани е организацията на ПГРО в системен и функционален аспект, направен е анализ на въздействието на средата в различни аспекти върху организацията на ПГРО, разгледана е проблемната симптоматиката и са дефинирани основните проблеми пред ПГРО.

Организацията на системата за ПГРО може да се разглежда в два подаспекта: 1) според системното тълкуване на понятието - организацията се разбира като система или структура на системата на ПГРО и 2) във функционален аспект – като дейности по създаването на подреденост в процесите на ПГРО.

В законодателството, терминът „Планиране на граждански ресурси за отбрана“ е дефиниран като система от дейности, която включва: определяне на военновременните потребности на страната от военна и гражданска продукция и услуги, възлагане на военновременни задачи, разработване на военновременни планове и програми и сключване на договори и споразумения за тяхното осигуряване.¹ Тази дефиниция е едностранчива и отразява само функционалното разбиране за ПГРО като процес и комплекс от дейности. Освен това е непълна по отношение пълния обхват от дейности в процеса на планиране на ГРО.

ПГРО е елемент на отбранително-мобилизационната подготовка, респективно подготовката на страната за отбрана и се свързва с невоенния компонент на системата за сигурност и отбрана и осигуряването на граждански ресурси за целите на отбраната. Подготовката на страната за отбрана е система от дейности, насочена към подготовка на: въоръжените сили; националната икономика; населението; територията и

¹ ЗОВСРБ, чл.11, ал.4.

инфраструктурата. ОМП на страната е система от дейности, която включва подготовка на последните три елемента, т.е. без подготовката на въоръжените сили.²

Системата за отбрана, като част от системата за национална сигурност, се изгражда на основата на въоръжените сили и чрез ОМП на министерствата и ведомствата от централната администрация, на специализираните служби и териториалната администрация.³

С настъпилите през годините промени в системата на държавното управление и администрацията, икономическите реформи, еволюцията в разбирането за водене на бойни действия и за осигуряване на отбраната, е целесъобразно в обхвата на планиране, като отделен обект, да бъде включена и дейността на системата от държавните органи и институции. Това разбиране залегна в определението, прието с измененията и допълненията в ЗОВСРБ през декември 2016 г., което гласи: "Отбранително-мобилизационна подготовка" е подготовка на държавната и местната администрация, територията и инфраструктурата, населението и икономиката на страната за действие във военно време.⁴

Фигура 1 - Обекти на ОМП

Граждански ресурси се планират от държавните органи на отраслов и териториален принцип и от икономическите субекти с възложени

² Национална отбранителна стратегия, т.41.

³ Национална отбранителна стратегия, т.37.

⁴ ЗОВСРБ, Допълнителни разпоредби, т. 31. (Нова – ДВ, бр. 98 от 2016 г.).

военновременни задачи, за осигуряване във военно време на всички обекти на ОМП и като цяло на подготовката за отбрана – т.е. за осигуряване на: непрекъсваемост и устойчивост на държавното управление, потребностите на въоръжените сили, защитата и осигуряване на населението, функциониране на икономиката, подготовката на територията, поддържане и изграждане на инфраструктурата.

Функционално ОМП включва следните основни области:

- планиране, изграждане и поддържане на системата за военновременен управление на страната и устойчивост на управлението във военно време (при криза от военен характер);
- планиране на граждански ресурси за отбрана – олицетворява икономическите основи на отбраната на страната и способства за осигуряване на потребностите от ресурси за държавата за работа във военно време (при криза от военен характер);
- подготовка на територията и инфраструктурата за отбрана;
- организиране на подготовката и защитата на служителите и населението.

Фигура 2 - Функционални области (предмет) на ОМП

ПГРО е фундамент за осигуряване на всички останали дейности и задачи по ОМП. Субектите (държавните органи, юридическите лица и организациите с възложени военновременни задачи) и обектите на планиране са изключително тясно свързани, като системата на

държавното управление практически ръководи подготовката на останалите системи.

ПГРО не може да се разглежда изолирано от ОМП. Според системното тълкуване на понятието, според което организацията се разбира като система или структура на системата, по същество това е една и съща система – системата на ОМП и ПГРО. Във функционален смисъл, разглеждано като процес, ПГРО е самостоятелна дейност (комплекс от дейности) в комплекса от дейности по ОМП.

Необходимост от провеждането на ОМП и ПГРО

В стратегията за национална сигурност е посочено, че адаптирането към променящата се среда за сигурност налага ново степенуване на приоритетите в политиката за сигурност, включване на цялостния институционален потенциал на обществото, прилагане на нови форми на взаимодействие между държавата, бизнеса и неправителствения сектор.⁵

Националната отбранителна стратегия предвижда, в случай на въоръжен конфликт, в който са застрашени суверенитетът и териториалната цялост на страната, да се привлича целият потенциал на *въоръжените сили и невоенния компонент* от системата за отбрана на страната.⁶

В Националната отбранителна стратегия е казано още, че: „Отбраната на страната се планира, подготвя и осъществява в рамките и с прилагане на механизмите на колективната отбрана на НАТО и общата политика за сигурност и отбрана на ЕС с ефективно използване на националните отбранителни способности, включващи *военните и невоенните способности на страната.*“⁷

Конституционно установените отговорности на Въоръжените сили, техните задачи и задачите на невоенния компонент, формуирани по основната мисия – „Отбрана“ за гарантиране на суверенитета, независимостта и защитата на териториалната цялост, както на страната, така и на страните-членки на НАТО, включително с прилагане на механизмите на колективната отбрана, в условията на чл. 5 от Вашингтонския договор, обуславят необходимост от развитие на способностите на т.нар. „*невоенен компонент на системата*“.⁸

⁵ Стратегията за национална сигурност, т. 11.

⁶ Национална отбранителна стратегия, т.48.

⁷ Националната отбранителна стратегия, т.40.

⁸ Национална отбранителна стратегия, т.46,49.

Мисията на системата на ОМП и ПГРО е да осигурява икономическите основи на отбраната или с други думи, да способства за изграждане и поддържане на отбранително-икономическия потенциал на страната и изграждането и поддържането на национални отбранителни способности.

Основната цел на ПГРО е да осигури, при необходимост, мобилизация на достатъчно национални ресурси за целите на отбраната на страната, включително в коалиционен формат. Чрез инструментите на планирането, тази ресурсна мобилизация следва да става организирано и планомерно, а не хаотично и непоследователно, като по този начин се намали високата степен на неопределеност, съпътстваща всяка криза било от военен или невоенен характер.

Организация на ПГРО в системен аспект и институционална рамка

ПГРО се извършва от министерствата, ведомствата, второстепенните разпоредители с бюджет към тях, органите на съдебната власт, областните управи, общините (районите), както и организациите и юридическите лица с възложени военновременни задачи.⁹

Централна роля в управлението на процесите по ОМП и ПГРО, съгласно действащата нормативна уредба, заема *министърът на отбраната*, на когото са вменени функции по непосредствената организация, координация и контрол на процесите в тази сфера.

Фигура 3 - Архитектура на системата на ОМП и ПГРО

⁹ НПГРО, чл.3, ал.1.

Важни организационни характеристики са нивата и йерархията в системата, които могат да се разглеждат в два аспекта:

- Съответствие на нивата на управление в системата с класическите йерархични нива на управление – стратегическо, организационно управление (тактическо ниво), непосредствено управление (операционно ниво);

- Принципи и нива на организация на ПГРО.

Организация на ПГРО във функционален аспект и основен инструментариум на ПГРО

Във функционален аспект, ПГРО е комплекс от дейности за определяне, изграждане и поддържане на национални отбранителни способности (невоенен компонент) с цел осигуряване при необходимост на достатъчно ресурси за функциониране на държавата, въоръжените сили и икономиката, за осигуряване на населението и поддържане инфраструктурата във военно време.

Основните етапи на ПГРО по действащата методология са посочени в ЗОВСРБ и Наредбата за планиране на граждански ресурси за отбрана (НПГРО). В ЗОВСРБ са посочени четири основни етапа¹⁰, докато в НПГРО са детайлизирани десет етапа на планиране.¹¹

Основен инструмент при ПГРО е *Държавният военновременен план (ДВВП) и военновременните планове* на задължените субекти.

Смисълът и съдържанието на (Общият) Държавен военновременен план са се изменяли в зависимост от историческият период, състоянието на средата за сигурност, господстващите икономически парадигми и военно-стратегически схващания. В настоящето може да се каже, че ДВВП е системна връзка между държавните органи, институции и стопански субекти, техните военновременни задачи, необходимите за изпълнението им ресурси, в определена времева рамка.

Управленско взаимодействие с други системи

Системата на ОМП и ПГРО е отворен тип система, тя е елемент и взаимодейства с най-малко три други системи от по-висок клас: на сигурността и отбраната; на икономиката; на държавното управление и администрацията.

¹⁰ ЗОВСРБ, чл.11, ал.4.

¹¹ НПГРО, чл. 7.

Фигура 5 – Взаимодействие на системата на ОМП и ПГРО

Влияние на средата върху ПГРО

Върху процесите, както на ниво държава и общество, така и в международната общност действат множество фактори от политически, икономически, социален, военен, технологичен, културен, екологичен и др. характер. Основно могат да бъдат разделени на такива с глобално, регионално и национално значение.

Глобалните фактори са с комплексно действие и влияят дългосрочно върху процесите, спомагат за генерирането на нови процеси и тенденции в световен мащаб. Такива са:

- Краят на Студената война и разпадът на двуполусния световен политически модел.
- Противоречиви интереси на т.нар. „Велики сили“ при изграждане на нов световен модел. Нарастване на противопоставянето и тенденции към изграждане на многополюсен свят.
- Нарастване на глобалната несигурност и конфликтност. Намаляване на вероятността за глобален конфликт за сметка на избухването на множество регионални и локални конфликти. Мигрантски кризи.
- Международният тероризъм като фактор засилващ своята роля.
- Глобализацията и бурно развитие на информационните и комуникационните технологии.
- Променящ се характер на войните и нови заплахи – асиметрични и хибридни заплахи.

- Цикличните икономически кризи.

Регионални фактори са геостратегическото местоположение на България, като страна на Балканите и страна от Черноморския регион (често разглеждан и като разширен Черноморско-Каспийски регион) и членството в регионални съюзи (определяни от някои автори като континентални): Европейския съюз и НАТО.

Националните фактори, действащи по отношение на ПГРО, които са следствие от действието на факторите с глобално и регионално значение са:

- Налагане на нов политически и социално-икономически модел в страната.
- Проевропейска ориентация на България и присъединяване към редица международни организации и договорености.
- Реформите и трансформациите в системата за сигурност и отбрана.
- Липса на единна система за управление при кризи, която да обхваща както невоенните, така и военните кризи, като най-тежка форма на криза.
- Рестриктивна бюджетна политика в последните години.

PESTMM анализ на основните аспекти на взаимодействието на ПГРО със средата

Горепосочените фактори имат комплексно въздействие върху обществото и държавата като цяло, а оттам и върху икономиката, сигурността и отбраната и в частност върху системата на ОМП и ПГРО. За изследване на най-важните аспекти на взаимодействие на системата на ОМП и ПГРО със средата е подходящ PESTMM анализ, адаптиран към сферата на изследване. За целта, освен обичайното деление на политически, икономически, социален и технологичен аспект, са разгледани отделно военен и военно-технически аспект (Military) и организационно-управленския аспект (Management), като особено съществени за ефективното функциониране на системата.

Политическият аспект е свързан, както с външната политика на страната, така и с водените вътрешни политики в различни сфери.

Според Т. Иванов, решенията по отбраната и сигурността и отделяните ресурси за тях се вземат от сложна държавна

институционална система при силна конкуренция на различни интереси. Те са силно повлияни от политическата система на страната. Отбраната и сигурността имат политическа основа, организират се и се водят съобразно политическите интереси и не всякога се подчиняват на логиката на икономическото мислене.¹²

Възможно е целите на конкретните национални политики да си противоречат и тогава се налага да се вземе решение на национално ниво, коя от тях е с приоритет към определения момент от време. Например възможно е при нарастваща външна заплаха към страната, целите на политиката по отношение на националната сигурност и отбрана да влизат в конфликт по отношение на някои икономически политики, целящи пазарна ефективност или повишаване благосъстоянието на нацията, както и с политики по отношение гражданските свободи.

Икономически аспект. Решенията по отношение на икономическите основи на отбраната и разпределението на ресурсите за отбрана се материализират в т.нар. отбранително-икономическа политика. Т. Иванов я дефинира като система за държавно регулирано приспособяване на икономиката към условията за сигурност и отбрана. *Според същия автор, отбранително-икономическата политика е насочена към две общи, но противоречиви цели: отбранителна и икономическа.* Политиката е фокусирана към намиране на оптимално отношение на сигурността и благосъстоянието чрез изследване и установяване на приемливата замяна на тези две обществени ценности, отнесено към необходимите ресурси за тяхното достигане и поддържане.¹³

В социален и технологичен аспект, инвестирането в определени сектори на икономиката, свързани с отбраната, както и в определени региони, би довело до създаване на благоприятни възможности за нарастване на заетостта, респективно за намаляване на безработицата, запазване на млади перспективни кадри в тези региони и производства, както и до създаване на благоприятни възможности за технологична модернизация.

Военен и военно-технически аспект. Към изгражданите отбранителни способности, включително невоенен компонент, следва да

¹² Иванов, Т., Икономика на отбраната, УИ „Стопанство”, С., 2002, с.4.

¹³ Иванов, Т., Икономическа устойчивост на отбраната, УИ „Стопанство”, С., 1996, с.155-158.

се прилагат редица специфични военни и военно-технически изисквания, като:

- качествените характеристики на произведените изделия/доставяните услуги, следва да отговарят на военните стандарти;
- специфични времеви изисквания за доставките, което предполага определена географска разположеност на производствените мощности на доставчиците/изпълнителите на военновременни задачи и предварителна готовност за изпълнение на военновременни задачи от съответните икономически субекти;
- стесняване кръга на доставчиците/изпълнителите на военновременни задачи, поради съюзни ангажименти и очаквания за потенциални противници;
- опазване на класифицираната информация и др.

Мерки за осигуряване на тези военни и военно-технически изисквания, следва да бъдат интегрирани в организацията на системата на ОМП и ПГРО.

Организационно-управленски аспект. Организацията на системата на ОМП и ПГРО следва да се разглежда като структура със съответния конкретен институционален модел и като процес, съответно като комплекс от предварително регламентирани свързани дейности по планиране.

Когато се анализира системата на ОМП и ПГРО в организационен аспект, следва да се има предвид, че това не е една самостоятелна организационна структура, например определено министерство или ведомство, а съвкупност от организационни структури, които изпълняват функции по ОМП и ПГРО чрез своите специализирани звена.

Дефиниране на проблемите пред ПГРО

Влиянието на средата и въздействието на факторите на влияние върху системата на ОМП и ПГРО в различните им аспекти на проявление, съчетано с някои организационно-управленски дефекти в системата, водят до възникването на редица проблеми пред нейното ефективно и ефикасно функциониране.

С оглед на проблемната симптоматика могат да бъдат обособени следните проблемни области:

А. Недостатъчен стратегически управленски капацитет.

Ако допуснем, че стратегическите цели на системата са относително постоянни и са свързани със стратегическите цели на отбраната и мисиите на въоръжените сили, то:

- Разпределението на правомощията на държавните органи в системата не създава предпоставки за ефективно формулиране, разработване и въвеждане на държавни политики и стратегии, които да способстват за достигане на целите на системата.

- Определеният да бъде водещ в тази сфера държавен орган – министърът на отбраната, няма достатъчно нормативно възложени правомощия и механизми за реализация на целите в целия спектър на държавната система и икономическите ресори.

Б. Проблеми по отношение на изграждане на отбранително-икономическия капацитет на страната.

- Държавата не инвестира достатъчно в изграждане и поддържане на отбранителните способности и на достатъчен икономически капацитет на отбраната. Създават се затруднения при: заплащане на персонала; поддръжка на материалната база; ангажиране на стопанските субекти с военновременни задачи; поддържане на военновременни запаси и т.н.

- Липса на икономически стимули при възлагане на военновременни задачи на юридически лица – търговски дружества и поради това създаване на предпоставки за незаинтересованост от страна на стопанските субекти към изпълнение на такива задачи.

В. Проблеми по отношение организацията и управлението в системата.

- Системата е неясно институционализирана, с неясни и преплетени функции и взаимовръзки на държавни органи и административните звена, които ги подпомагат. Неясни са връзките със системата за управление при кризи.

- По процеса на планиране и неговата методологична осигуреност: неизяснена последователност на отделните етапи; неясен икономически и отбранителен (военен) ефект; процесът е кампаниен и нерегулярен, без ясни времеви рамки и установена цикличност; процесът е статичен, а не динамичен – представлява „снимка“ към съответния момент на потребности и възможности; процесът е ресурсно недостатъчно обезпечен и др.

- Програмно управление на ресурсите за ОМП и ПГРО.

Фактът, че в програмните бюджети на основните отрасли министерства няма обособена програма или подпрограма по ОМП и ПГРО, води до заключението, че все още не е наложено програмното управление на ресурсите за постигане на по-висока готовност за изпълнение на възложените задачи. Няма ясна връзка между изразходваните финансови средства и постигнатото ниво на готовност, не само в дадена администрация, за която оценката се прави по-лесно, но и в съответния икономически ресор.

Основни изводи от Глава 1:

Изводи относно характерните особености на ПГРО:

1. Конституцията, законите и стратегическите документи на Република България, свързани с националната сигурност и отбрана, обуславят подготовка на невоенния компонент на системата за работа във военно време. Тази подготовка се реализира основно чрез провеждането на ОМП и ПГРО на всички нива в държавата, като важна и неделима част от дейностите по отбраната на страната и фундамент на гражданската готовност в съюзен аспект.

2. Мисията и целите на системата на ОМП и ПГРО съответстват на мисията и целите на системата на отбраната и мисиите на въоръжените сили. ПГРО е свързано с осигуряване на икономическата основа на отбраната и изграждане и поддържане на националните отбранителни способности, както и с допълване на изискуемите способности на Въоръжените сили, включително по отношение ангажиментите към колективната отбрана.

3. Организацията на ПГРО може да се разглежда в системен и във функционален аспект. В структурно отношение, системата на ОМП и ПГРО е относително обособена, с елементи на всички нива на държавното управление. Същевременно системата не може да се разглежда като отделна затворена такава и да функционира самостоятелно, извън системите на сигурността и отбраната, държавната администрация и икономиката на страната и следва да бъде разглеждана като елемент или подсистема на всяка една от тези системи.

4. Във функционален аспект ПГРО е комплекс от дейности за определяне, изграждане и поддържане на национални отбранителни способности (невоенен компонент) с цел осигуряване при необходимост на достатъчно ресурси за функциониране на държавата, въоръжените сили и икономиката, за осигуряване на населението и поддържане инфраструктурата във военно време.

5. Липсата на концептуална яснота по някои въпроси, свързани с териториалната отбрана, гражданската отбрана, отбранителната аквизиция в условия на военна криза, проблемни въпроси в сферата на мобилизацията, както и липсата на предварително разработено военновременно законодателство, засилват неопределеността на средата по отношение ПГРО и затрудняват вземането на решения за реформиране и модернизиране на системата на ОМП и ПГРО.

6. В сега действащата система на ОМП и ПГРО, водещ оправомощен държавен орган е министърът на отбраната. Звената по отбранително-мобилизационна подготовка в държавната и териториална администрация следва да осъществяват непрекъснатата връзка на всички министерства, ведомства и териториални структури с Министерството на отбраната, по въпросите, свързани с отбраната на страната.

7. В условията на перманентно променяща се среда за сигурност, възникване на нови комплексни заплахи, ПГРО в съвременни условия следва да бъде тясно свързано с планирането при кризи и с осигуряване на устойчива гражданска готовност според съюзните критерии.

Изводи относно основните проблеми пред ПГРО:

1. При сегашния модел на системата, се наблюдава недостатъчен стратегически капацитет на държавните органи да формулират и прилагат адекватни и последователни държавни политики в областта на ОМП и ПГРО и свързаните области.

2. Отбранително-икономическата политика като цяло и отделните частни (секторни) политики в области като отбранителна индустрия, отбранителна аквизиция, управление на стратегическите запас, управление при кризи са непоследователни и необвързани с общи цели и механизми за тяхното постигане.

3. Съществуват дефекти в организацията на системата по отношение структурата, правомощията (власт) и взаимовръзките между елементите (субектите на управление) - държавните органи, както и на административните структури, които ги подпомагат аналитично в изпълнение на техните правомощия.

4. Във функционален аспект, съществува недостатъчна методологична осигуреност – недостатъчни, непълни или неактуални методически документи и в следствие недостатъчно ясна и съвременна методология за планиране на граждански ресурси за отбрана.

Изводи относно насоките за решения и очаквани резултати:

Решаването на изброените проблеми, може да се постигне чрез:

1. Подобряване на организационната структура на системата на ОМП и ПГРО и създаване на стратегически капацитет.
2. Подобряване на методологията и процедурите за планиране.
3. Рационализиране на водените конкретни държавни политики.

Глава 2 - Теоретико-методологични основи на планирането на граждански ресурси за отбрана

В първата част на Глава 2 са разгледани теоретичните основи на подготовката за отбрана и ПГРО. Разгледани са теории и теоретични възгледи в следните области, свързани с ПГРО:

- Икономика на отбраната, разходи за отбрана и икономическа ефективност. Държавна намеса и ограничаване на пазарните механизми.
- Национална (държавна) и военна мощ, военноикономически потенциал. Система за отбрана и отбранително стопанство.
- Подготовка на страната за отбрана и мобилизация на стопанството.
- Организационни форми и основен инструментариум на подготовката за отбрана.
- Системен подход и социално-икономически системи. Организация и управление в публичната сфера, административна система и система на ОМП и ПГРО.
- Съвременни тенденции в сигурността и отбраната, конфликтология и международен тероризъм. Нови форми на военно противопоставяне и роля на невоенния компонент.

- Планиране базирано на способности и измерване на резултата.

Във втората част на главата са разгледани организация и методология на подготовката за отбрана и ПГРО в България в различните исторически периоди след Първата световна война, като са разгледани:

- Организация и методология по време и след Първата световна война.
- Организация и методология в периода непосредствено преди и по време на Втората световна война.
- Организация и методология в периода 1945-1989 г.
- Организация и методология по време на прехода до приемане на страната в НАТО (1990-2004 г.).

По първите две точки са разгледани вижданията и тезите, описани в научни публикации на автори изследващи, разглежданите периоди и

най-вече: Й. Косашки, Л. Петров, Д. Коен, С. Явашчев и др. Най-важните моменти от разглеждания период са че:

- До Първата световна война в страната не се извършва целенасочена предварително планирана дейност по отношение на функционирането на икономиката във военновременни условия.

- Военната история показва, че за да е успешна една война, тя трябва да бъде подготвена още от мирно време. За нея трябва да е подготвено цялото общество, в подготовката ѝ трябва да участват цялата държава, целият народ.¹⁴

- В методологично отношение разбиранията за планиране еволюират между двете световни войни и в следствие е разработен *Общ държавен план по гражданската мобилизация* за 1942 г. Подобен план е приет и за стопанската 1943/1944 г.

- Най-важната задача на военновременната икономика е да осигури на армията всичко необходимо за живот и бой, а на населението – всички необходими средства за живот и производство.¹⁵

Организация и методология в периода 1945-1989 г.

В теоретично и практическо отношение, подготовката на страната за отбрана е следвала съветската теория и практика и е подчинена на подготовката на коалицията (по това време ОВД) за война, като очакванията са подчинени за тотална война, включително с ядрени средства. В този период, икономиката на България е проектирана да действа в социалистическата система, в условията на Студена война. Предприятия се строят с оглед на международното разделение на труда в рамките на СИВ и социалистическата система въобще. Що се отнася до отбранителната индустрия, то тя трябва да работи за вътрешното потребление на въоръжените сили, както и за нужди на страни от ОВД.

По отношение на организацията на системата, по време на социализма са характерни надведомствените форми на ръководство на планирането и подготовката за отбрана като Държавен комитет на отбраната и Държавен комитет за планиране.

По отношение на методологията на планиране, в този период се разработва *Военновременен народностопански план*. Този план е за едногодишен военновременен период, но се разработва за планов хоризонт от пет години (разработва се на всеки пет години) и е тясно

¹⁴ Явашчев, С., Проблеми на военната икономика в България 1878-1945, С., УИ“Ст-во“, 2008, с.40

¹⁵ Пак там, с.190

свързан с петгодишния Народно стопански план на страната за съответната петилетка.

Организация и методология по време на прехода до приемане на страната в НАТО (1990-2004 г.)

По отношение на организация на системата, през март 1992 г. е създаден Междуведомствен съвет по отбранително-мобилизационната подготовка на страната¹⁶, който е трансформиран в Междуведомствен съвет по въпросите на военнопromишления комплекс и мобилизационната готовност на страната¹⁷. Водещ оправомощен държавен орган в системата е министърът на отбраната, подпомаган от Управление "Подготовка на страната за отбрана"-ГЩ (УПСО-ГЩ), а началникът на управлението е секретар на Междуведомствения съвет. В края на деветдесетте години УПСО-ГЩ е разформирано и в Министерството на отбраната се създава отдел „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и Държавен военновременен план“, който съществува и до днес. Отделът до голяма степен е приемник на функциите и задачите на бившето УПСО-ГЩ.

В методологично отношение е приета *Методика за военновременен планиране*¹⁸ и е предвидено разработването на *Общ държавен военновременен план*, чиято цел е организиране на планомерна подготовка и осигуряване устойчиво управление дейността на националното стопанство във военно време. Неговата главна задача е обединяване на икономическите и финансови възможности на страната, материалните и трудовите ресурси, за максимално задоволяване потребностите на Въоръжените сили с въоръжение, бойна техника и военно имущество, а националното стопанство и населението - с необходимите стоково-материални ценности. През 1995 г., от тогавашното УПСО-ГЩ е разработен проект на *Общ държавен военновременен план*. Този план не е приет от държавното ръководство.

В третата част на главата са разгледани въпроси, свързани с методологията за планиране на граждански ресурси за отбрана след приемане на република България в НАТО.

¹⁶ ПМС № 50/26.03.1992 г.

¹⁷ ПМС № 193/12.10.1993 г.

¹⁸ Приета с Протокол № 13 от 12.04.1995 г. на МВС по ВВПК и МГС.

Разгледани са:

- Научни разработки, третиращи подготовката на страната и икономиката за отбрана и ПГРО в разглеждания период.
- Съществуващата към момента методология за ПГРО.
- Изисквания на НАТО по отношение на гражданската готовност.

Научни разработки, третиращи подготовката на икономиката за отбрана и ПГРО:

- Дисертация на Николай Ставрев на тема: Подготовка на националното стопанство за отбрана (Организационни аспекти).

На база проведеното изследване, Ставрев предлага Концептуален модел за планиране на ресурсите на националното стопанство за отбрана и Рамкова методика за военновремененно планиране на дейностите и задачите на националното стопанство за отбрана, които на практика осъвременяват и усъвършенстват съществуващата методология, използвана през 1995 г. Като цяло от днешна гледна точка, описаните концептуален модел и рамкова методика, не биха могли да бъдат въведени в този си вид в практиката.

- „Методология за планиране на военновременни отбранителни способности“, разработка на колектив към БАН, Институт по информационни и комуникационни технологии, Център по мениджмънт на сигурността и отбраната, в състав: Тагарев, Рачев, Георгиев, Иванова, Бизов.

Методологията е по-скоро фокусирана върху разработването на системата на военновременните способности, изискванията към тях и разбивката им по компоненти (знание, хора, инфраструктура, запаси), както и върху етапа на програмиране за достигане на изискуемите капацитети по отделните способности. Не са подробно разработени междинните етапи от процеса на планиране, касаещи определянето на конкретни военновременни потребности от ресурси, възлагането на военновременни задачи и разработване на военновременните планове на задължените субекти.

Поради изброените причини, *методологията не може да се приложи директно в практиката на ПГРО и разработване на военновременните планове, но части от нея са приложими и биха подобрили процеса на планиране и основно достигане на заложените в*

плановите капацитети, свързани с постигането на отбранителните способности.

Съществуваща към момента методология за ПГРО

След 2004 г. се правят опити за систематизиране на нормативната уредба, касаеща подготовката на страната за отбрана, в т.ч. планиране на гражданските ресурси за отбрана. До известна степен това е направено чрез приемането през 2010 г. на Наредбата за планиране на граждански ресурси за отбрана.¹⁹

Методологията за ПГРО към момента е разписана в няколко документа. Част от тях са нормативни актове: ЗОВСРБ; НПГРО; ПМС № 286/2011 г. за възлагане на военновременни задачи по отбраната на страната на държавните органи, органите на местното самоуправление и местната администрация и на юридическите лица - бюджетни организации; ПМС № 89/2012 г. за приемане на Държавен военновременен план.

Конкретни насоки за планиране дават методически указания на МВС. Липсва обаче цялостна Методика за ПГРО, която да замени остарялата Методика за военновремененно планиране от 1995 г.

Изисквания на НАТО по отношение на гражданската готовност

В рамките на НАТО са развити механизми и стандарти за съюзна координация на ПГРО. На съюзно ниво аналог на ОМП и ПГРО е т.нар. гражданска готовност (Civil Preparedness), а дейностите се координират от Комитета по гражданско планиране за извънредни ситуации (Civil Emergency Planning Committee). Основна цел на Комитета е да осигурява при необходимост, гражданска подкрепа за военните операции на Алианса, както и подкрепа на националните власти при извънредни ситуации от невоенен характер.²⁰ Това включва осигуряване на устойчиво управление на централните и териториални държавни органи и институции, осигуряване и защита на населението и критичната инфраструктура, устойчиво осигуряване с граждански ресурси на националните и колективни въоръжени сили.

¹⁹ Приета с ПМС № 267/16.11.2010 г.

²⁰ NATO, Civil Emergency Planning Committee (CEPC), 30.01.2017, 22.55, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50093.htm?selectedLocale=en

Последната част на втора глава е свързана с **опита на Република Чехия в ПГРО.**

В Чехия през 2000 г. е приет Закон за икономическите мерки при кризисни ситуации. Законът регламентира подготовката на икономически мерки при състояние на опасност, извънредно положение, при състояние на заплаха за държавата и при военно положение, наричани "кризисни ситуации" и приемането на икономически мерки след обявяване на кризисни ситуации. Законът регламентира правомощията на правителството, централизираните административни органи на управление, Чешката национална банка, регионалните власти, местните власти и местните органи на самоуправление, както и правата и задълженията на физическите и юридическите лица при подготовката и приемането на икономически мерки при кризисни ситуации. Във връзка с военни кризи е дефинирано понятието „Система за стопанска мобилизация“, държавните органи разработват кризисни планове, а като самостоятелна част от тези кризисни планове се разработват „Планове за стопанска мобилизация“. Въведен е терминът „Мобилизационна доставка“, създадена е специализирана институция „Администрация на държавните материалните резерви“.

Основни изводи от глава 2:

Изводи относно съдържанието и организацията на системата в исторически план:

1. Системната подготовка на страните за отбрана, включително подготовката на икономиката (и ПГРО – в наши дни) се заражда като концепция и практика по време на Първата световна война, макар че елементи на такава подготовка могат да се проследят до много по-ранни етапи от историята на човечеството и войните. Използваната терминология и влаганото съдържание, начините на организация на тези дейности, методиките и методите на планиране са се изменяли през годините, заедно с изменението на политическите, икономическите и технологичните условия, но като цяло смисълът и основните цели остават постоянни.

2. Исторически са се наложили два основни организационно-управленски модела на подготовката за отбрана:

✓ Първи модел - Министерство, което да координира планирането. Ръководителят на това министерство координира

дейността на останалите министерства по отношение на икономическата подготовка. Най-често това е министърът на отбраната.

✓ Втори модел - Специализирана надведомствена структура за гражданска мобилизация, която координира дейността на всички министерства, като ги ръководи от името на държавния глава или на върховния орган на изпълнителната власт (Министерският съвет).

3. Историческият опит показва, че по време на война пазарните отношения биват силно ограничени за сметка на икономическото планиране и регулиране на цените и пазара. Промислените предприятия, под контрола на държавата разработват планове за стопанска мобилизация и конверсия на производството на военни релси.

4. В годините на плановата икономика, Общият държавен военновременен план е бил основно с производствен характер. Планът е бил обвързан с петилетните Народно-стопански (икономически) планове, а производството на военни изделия за достигане на определените капацитети е било залагано по тези петилетни планове.

5. В наши дни Държавният военновременен план е стратегически документ, най-вече с икономически характер, който задава ресурсната рамка на държавата за определен военновременен период. Чрез него се обединяват усилията и ресурсите на цялата държава за осигуряване на въоръжените сили, населението, работата на икономиката и администрацията и поддържането на критичната инфраструктура за работа във военно време.

Изводи относно изискванията към ПГРО, произтичащи от новите реалности в средата за сигурност:

1. По време и между световните войни, както и по времето на „Студената война“ се планира с оглед концепцията и вижданията за „тотална“ война, каквато парадигма към момента не е водеща и актуална.

2. Дейностите по подготовка за отбрана в исторически план се засилват и интензифицират в предвоенни години или в години на кризи и се „забавят“ и редуцират в по-дълги периоди на мир. Това не отменя необходимостта от провеждането на тези дейности, в обем според конкретната ситуация и ниво на заплахата, но при най-ниски нива на заплахата, следва да се поддържа минимум от административен и производствен капацитет, минимум обем от дейности по готовността и материални запаси;

3. Новите изисквания на средата за сигурност, неприложимостта на концепциите за тотална война и тотална мобилизация на стопанството, комплексността на съвременните военни кризи, хибридните и асиметричните заплахи, предопределят нарастване на значението на невоенния компонент на системата за сигурност и отбрана, както и прилагането на нови концепции, организационно-управленски модели и политики в тази сфера.

4. Изискванията на НАТО за устойчивост на гражданската готовност следва да бъдат отразени в процеса на ПГРО, като в методологията за планиране те се отразяват най-вече в комплекса от национални отбранителни способности и конкретните военновременни задачи на държавните органи и институции.

Изводи относно държавните политики и управленски практики:

1. Държавните политики и политическите решения в сферата на държавното управление и администрацията, в сферата на сигурността и отбраната и в сферата на икономиката, пряко влияят върху системата на ОМП и ПГРО.

2. Държавната политика в сферата на ПГРО следва да се разглежда като елемент на отбранително-икономическата политика на държавата и следователно следва да постига баланс между целите – постигане на отбранителни способности и на икономически ефекти в условията на пазарна икономика.

3. Държавите следва да развият предварително т.нар. военновременно законодателство (система от закони, които следва да бъдат прилагани във военно време, както и определяне действието на кои закони и права се суспендират във военно време), за да не бъдат неподготвени в условията на ескалиращи военнополитически кризи.

4. Системното отнемане на публичен ресурс от сферата на отбраната в полза на други държавно финансирани сфери и дейности, възпрепятства нормалното възпроизводство в сектора отбрана, включително и по отношение на осигуряването с граждански ресурси.

Изводи относно методологичната осигуреност на ПГРО:

1. След 1990 г. в България, до момента, са разработени четири методологии, свързани с планирането на граждански ресурси за отбрана – две в научни разработки и две приложни, които реално са използвани в практиката.

2. Предлаганите методологии в научните разработки не могат да се приложат директно в практиката, но части от тях са приложими и биха

подобрили процеса на планиране и основно достигане на заложените в плановете капацитети, свързани с постигането на отбранителните способности.

3. Реално използваните досега в практиката методологии съотнесени към настоящия момент имат недостатъци, но като се вземат предвид уроците от практиката, основно в посока оптимизация на реда за планиране, въвеждане на цикличност, осигуряване достигането на заложените капацитети и изискуемото ниво на готовност, чрез програмно управление на ресурсите, може да бъде разработена адекватна на настоящите условия методология за ПГРО.

4. С цел методологична яснота, при разработване на комплекса от национални отбранителни способности следва да се определи точно нивото на амбиция, което да е съобразено с наличните административни и икономически капацитети и способности на страната и възможностите за тяхното увеличаване чрез разумни инвестиции.

5. Трябва да се определят минимални изисквания към готовността на индустриалните предприятия и възможната им конверсия към военновременното производство.

Глава 3 - Институционален модел на системата за планиране на граждански ресурси за отбрана, обща методология за планиране и свързани държавни политики

В първата част от трета глава са разработени алтернативни модели на институционален модел на системата за планиране на граждански ресурси за отбрана, дефинирани са критерии за оценка на тези модели, описани са резултатите от проведена анкета сред ръководители и експерти от системата на ОМП и ПГРО и е предложен най-добър модел, в съответствие с тези критерии и резултатите от проведената анкета.

В съответствие с изводите от извършения анализ и формулираните цели на системата на ОМП и ПГРО, моделът трябва да изпълнява изисквания в няколко направления:

- да допринесе за ефективно формулиране, разработване и внедряване на политики и стратегии;
- да допринесе за изграждане и поддържане на националните отбранителни способности и икономическата основа на отбраната;
- да допринесе за реализация на икономически ползи, положителни социални ефекти и технологични предимства за икономиката и обществото;

- да допринася за ефективна организация и управление.

Формулирани са предпоставки, ограничения и допускания при разработването на моделите. Министърът на отбраната има различни функции и отговорности по отношение на ОМП и ПГРО в различните модели и участва в различни управленски нива, но във всички модели има следните постоянни функции, касаещи системата: обобщава военновременните потребности от граждански ресурси, необходими на въоръжените сили за изпълнение на техните мисии (основно за мисия отбрана) и задачи, както и потребностите от граждански ресурси, произтичащи от отговорностите на България като страна домакин в една военновременна ситуация.

Наименованията на предложените нови институции и административни структури в моделите са условни и отразяват целите на изследването. При евентуално реално прилагане на някой от моделите или негова модификация в практиката, тези наименования следва да се съобразят с реално възложените им компетенции и функции.

Алтернативните модели са разработени на база анализа на проблемите в тази област, направен в глава първа, както и на база теорията, историческия опит и опита на други държави, разгледани в глава втора.

Първоначално са дефинирани *два основни (базови)* модела:

1. *Министърът на отбраната* е оправомощен държавен орган, който формулира, разработва и предлага националната политика, осъществява методическо ръководство, координация и контрол в системата на ОМП и ПГРО на национално ниво.

2. *Министерският съвет*, пряко или чрез своя административна структура формулира, разработва и осъществява националната политика, осъществява методическо ръководство, координация и контрол в системата на ОМП и ПГРО на национално ниво или осъществява тези дейности чрез оправомощен специализиран държавен орган на директно подчинение.

На база на посочените основни модели са разработени четири алтернативни варианти:

А. По базов модел - водещ оправомощен държавен орган е министърът на отбраната, с варианти:

A1. Водещ оправомощен държавен орган по отношение на системата за ОМП и ПГРО е министърът на отбраната, подпомаган от специализирана структура в състава на МО – дирекция/отдел „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и планиране на граждански ресурси за отбрана“.

A2. Водещ оправомощен държавен орган по отношение на системата за ОМП и ПГРО е министърът на отбраната, подпомаган от специализирана подчинена обособена структура – Изпълнителна агенция „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и планиране на граждански ресурси за отбрана“.

Б. По базов модел - водещ държавен орган е Министерският съвет, с варианти:

B1. Водещ държавен орган по отношение на системата за ОМП и ПГРО е Министерският съвет чрез оправомощена специализирана самостоятелна структура на пряко подчинение – Държавна агенция „Граждански ресурси за отбрана и стратегически запаси“.

B2. Водещ държавен орган по отношение на системата за ОМП и ПГРО е Министерският съвет, подпомаган от специализирана структура дирекция/отдел „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и планиране на граждански ресурси за отбрана“ в състава на администрацията на МС и от оправомощена специализирана самостоятелна структура на пряко подчинение – Държавна агенция „Граждански ресурси за отбрана и стратегически запаси“.

За целите на анализа са разгледани и оценени четирите алтернативни варианта – А1, А2, Б1 и Б2.

За оценка на моделите в хода на изследването е разработена *Системата от критерии и показатели* в съответствие с изводите в аналитичната и теоретичната част на разработката. Критериите и показателите са взаимосвързани, но всеки от тях отразява определен важен аспект от организацията и управлението на системата или взаимодействие на системата със средата.

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ОЦЕНКА:
К1. СТРАТЕГИЧЕСКИ КАПАЦИТЕТ И СПОСОБНОСТ НА СИСТЕМАТА ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНО ЗНАЧИМИ ЦЕЛИ:
К _{1.1} – Стратегически управленски капацитет

К _{1.2} – Способност за реализация на цел - изграждане и поддържане на отбранителни способности
К _{1.3} – Способност за реализация на цел - икономически ползи, положителни социални ефекти и технологични предимства за икономиката и обществото
К2. ЕФЕКТИВНОСТ НА ОРГАНИЗАЦИЯТА:
К _{2.1} – Структуриране на системата на ОМП и ПГРО
К _{2.2} – Административен капацитет и рационално използване (съчетаване) на разполагаемите ресурси
К _{2.3} – Инкорпориране (вграждане) на специфични военни, военно-технически и други специални изисквания
К3. ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ:
К _{3.1} – Управление на процеси и управленско въздействие
К _{3.2} – Единни принципи и комплексен подход в управлението при кризи и ефикасност, ефективност и икономичност в дейността на публичните институции
К _{3.3} - Прозрачност за работата на публичните институции, прилагане на политики на ЕС
К4. ЕФЕКТИВНОСТ НА ПУБЛИЧНИТЕ РАЗХОДИ ЗА РЕФОРМИРАНЕ И АДМИНИСТРАТИВНА ИЗДРЪЖКА НА СИСТЕМАТА.

Резултати от експертна анкета по критериите.

За обективна оценка на разработените институционални модели на системата е използван методът на експертната оценка. За целта е проведена анкета сред ръководители и експерти от държавната администрация, с функции по ОМП и ПГРО, които оцениха разработените четири алтернативни институционални модела на системата по определената система от критерии и показатели.

След обобщаване на отговорите от 20 респондента, се получиха следните резултати:

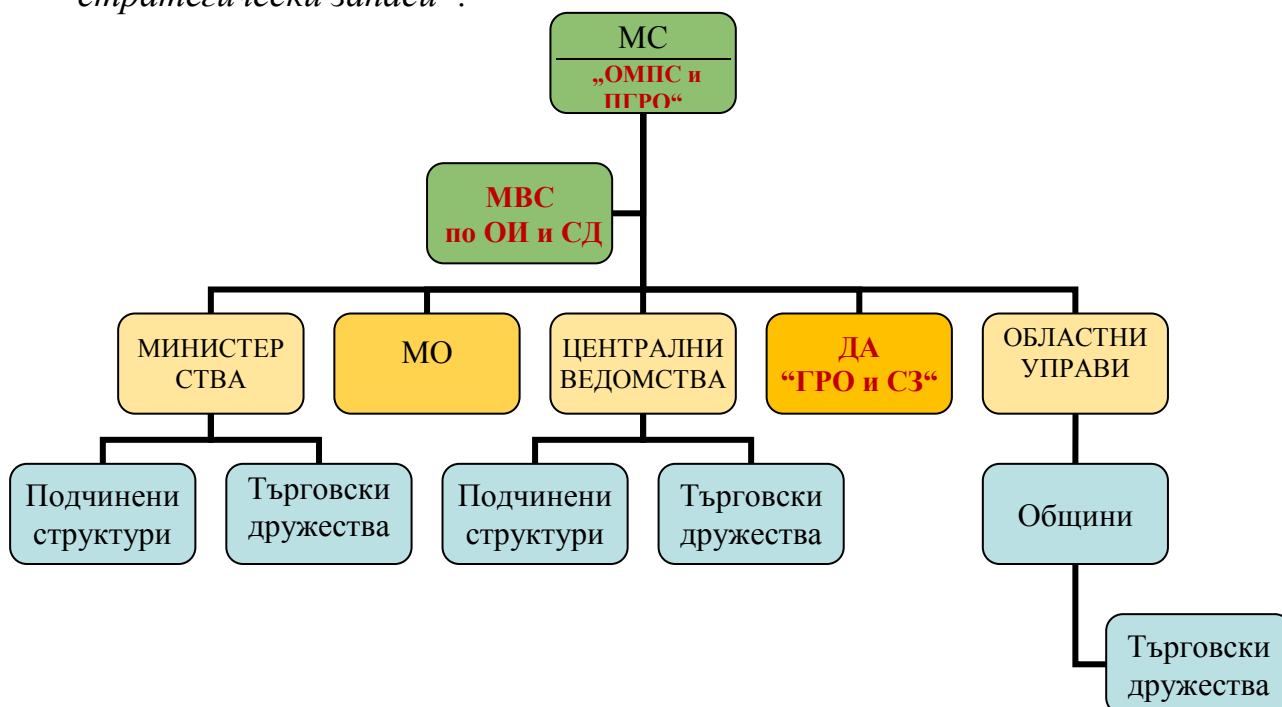
- ✓ Респонденти, оценили като най-добър модел Б2 – 15
- ✓ Респонденти, оценили като най-добър модел Б1 – 3
- ✓ Респонденти, оценили като най-добър модел А1 – 2

75% от респондентите са оценили като най-добър Модел Б2.

Заключение и избор на модел.

В резултат на проведената анкета като най-адекватен модел е определен *Модел Б2 - Водещ държавен орган по отношение на системата за ОМП и ПГРО е Министерският съвет, подпомаган от специализирана структура дирекция/отдел „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и планиране на граждански ресурси за отбрана“ (ОМПС И ПГРО) в състава на администрацията*

на МС и от специализирана самостоятелна структура на пряко подчинение – Държавна агенция „Граждански ресурси за отбрана и стратегически запаси“.

Фигура 15 - Структура и нива на управление при Модел Б2

Определеният като най-добър Модел Б2, по експертни оценки от проведената анкета, превъзхожда останалите модели поне в следното:

Стратегически управленски капацитет – алтернативата би допринесла във висока степен за изграждане на способност за формулиране, разработване, въвеждане и утвърждаване на публични политики и стратегии за реализация на целите, както и постигане на консенсус между всички участващи субекти;

Изграждане и поддържане на отбранителни способности - алтернативата би допринесла във висока степен за изграждане и поддържане на отбранителните способности и икономическата основа на отбраната, чрез разширени възможности за инвестиране. Подобряват се условията за финансиране на готовността в търговските дружества от съответните отрасли, от значение за отбраната. Създават се предпоставки за балансиране между целите на отбранително-икономическата политика за изграждане на отбранителни способности от една страна и постигането на положителни икономически ефекти от друга страна.

Ефективна структура и потенциални способности за ефективно управление – в предложения модел се наблюдават: ясно разграничаване и

структуриране на йерархичните управленски нива; ясно и рационално разпределение функции и отговорности между държавните органи и между управленските нива; достатъчен административен капацитет и рационално използване на съществуващия към момента административен капацитет и ресурси в системата; способности за ефективно управление на процеси и реализация на управленско въздействие;

Подобрена междуведомствена координация и взаимен контрол между институциите. При този начин на взаимоотношения между държавните органи, ясното разделение на функциите и отговорностите, ще се постигне баланс на системата, възможности за по-добър контрол върху дейностите и разходването на бюджетни средства и като цяло по-ефективно управление, ориентирано към резултатите.

Развитие на избрания модел:

Структурата в МС - „ОМП и ПГРО“ подпомага експертно МВС по ОИ и СД чрез подготовка на анализи и становища по проблемни въпроси, разработване на методически документи и проекти на решения на Съвета. Целесъобразно е структурата да бъде определена формално за Секретариат на Съвета, а административният ръководител на структурата – за Секретар на Съвета. Също така е целесъобразно да се промени състава на Съвета, като за ръководител бъде определен заместник министър-председател с ресор икономика или икономическо развитие. Сегашните председатели – министъра на отбраната и министъра на икономиката стават заместник-председатели на Съвета. Тази реформа на Съвета ще допринесе допълнително за реализация и развитие на идеите, които са в основата на избрания за най-добър институционален модел на системата. Ще допринесе за засилената субординация, за намирането на баланс между интересите на отделните институции, както и за установяване на баланс между изграждането на отбранителни способности от една страна и икономическото развитие на страната.

Към МВС по ОИ и СД се създава Постоянна междуведомствена експертна група, съставен от експерти от министерствата и ведомствата. Председател на групата е ръководителят на структурата „ОМП и ПГРО“ в МС. Функциите и задачите на групата са свързани с предварително обсъждане на документите, които се внасят за приемане от Съвета - методиките и указанията за планиране, проектите за актуализация на ДВВП, възникнали проблемни въпроси от компетентността на повече от

едно ведомство. Постоянна междуведомствена експертна група има характера на Планиращ борд при необходимост от разработване на нов Държавен военновременен план.

Очакваното известно увеличаване на разходите за изпълнение на този модел, поради необходимото реформиране на системата, може да бъде компенсирано чрез оптимизация на административни структури, прехвърляне на структури и служители от една администрация в друга и т.н.

Обща методология за ПГРО

В третата глава е предложена и Обща методология за ПГРО. Методологията е разработена на база практическия опит на автора в процеса на планиране на граждански ресурси за отбрана, при отчитане на анализа на Методиката за военновременно планиране от 1995 г. и реда за планиране, залегнал в Наредбата за планиране на граждански ресурси за отбрана, приета с ПМС № 267/2010 г.

В методологията са възприети някои от идеите на разработката „Методология за планиране на военновременни отбранителни способности“²¹, а именно – планиране базирано на сценарии и планиране за способности, етапите програмиране и бюджетиране за достигане на изискуемите отбранителни способности и капацитети по военновременните планове.

Цел на планирането е достигане на ниво на готовност за изпълнение на конституционно определените задължения на държавните органи, въоръжените сили, другите сили от системата за национална сигурност, осигуряване на непрекъснатост на държавното управление, защита и осигуряване на населението, устойчивост на икономиката и поддържането на инфраструктурата в условия на военна криза.

В Общата методология са описани въпроси като: допускания, задължени субекти, утвърждаващ (санкциониращ) орган, инициращ орган, координиращ орган, нива на планиране, инструментариум, Субординация на планирането, обмен на информация и поддържане на бази данни, планов период и планов хоризонт, области на планиране, последователност на планиране, преглед, оценка и актуализация на

²¹ Тагарев Т., Рачев В., Георгиев В., Иванова П., Бизов Л., Методология за планиране на военновременни отбранителни способности, Център по мениджмънт на сигурността и отбраната, ИИКТ-БАН, София, 2012.

военновременните планове, оценка на степента на осигуряване на отделните способности – основни насоки.

В следващата таблица са систематизирани етапите на ПГРО, и изискуемия резултат.

Табл. № 2 - Етапи на планиране на ГРО

№	Етап	Резултат
1.	Начало на плановия цикъл.	
1.	Начало на плановия цикъл по ПГРО и стартиране на разработването на ДВВП.	Решение за стартиране на планов цикъл. Указания за ПГРО
2.	Определяне на отбранителните способности и военновременни задачи на държавните органи и институции	
2.1.	Определяне на Базови отбранителни способности на страната – невоенен (граждански) компонент.	Списък Базови отбранителни способности на страната – невоенен (граждански) компонент
2.2.	Възлагане на военновременни задачи на държавните органи и институции.	Списък на военновременни задачи на държавните органи и институции
3.	Определяне на военновременните потребности и изискванията към способностите и изпълнителите.	
3.1.	Определяне на военновременните потребности от ресурси.	Заявки за осигуряване на военновременни потребности от ресурси
3.2.	Обобщаване на военновременните потребности от ресурси.	Обобщени национални потребности от граждански ресурси за отбрана.
3.3.	Дефиниране на изисквания към способностите и изпълнителите.	Изисквания към способностите и изпълнителите
4.	Определяне на производствените възможности и възлагане на военновременни задачи на юридически лица и организации.	
4.1.	Определяне на наличните възможности	Списък – потенциални изпълнители на военновременни задачи
4.2.	Възлагане на военновременни задачи на юридически лица и организации.	Списък на военновременни задачи на юридически лица и организации

5.	Разработване на военновременните планове.	
5.1.	Разработване на военновременни планове на юридическите лица и организациите с възложени военновременни задачи.	Проекти на военновременни планове на юридически лица и организации
5.2.	Обобщаване на необходимите ресурси за изпълнителите от съответния отрасъл и съответната територия.	Обобщени данни за необходимите ресурси по отрасли и териториални единици.
5.3.	Разработване на ведомствените и териториалните военновременни планове.	Проекти на ведомствени и териториални военновременни планове
5.4.	Завършване разработването на Държавния военновременен план, приемане и възлагане за изпълнение от МС.	Проект на Държавен военновременен план и ПМС за неговото приемане
5.5.	Разработване на бюджет за военно време. Разработване на номенклатурни списъци на ВВЗ.	Проект на Бюджет за военно време. Номенклатурни списъци на ВВЗ.
5.6.	Утвърждаване на плановете на всички нива, сключване на договори и рамкови споразумения.	Решения, заповеди за приемане, утвърждаване на плановете
6.	Програмиране и бюджетиране за изграждане на способности.	
6.1.	Програмиране - разработване на средносрочни програми за достигане на предвидените капацитети по отбранителни способности.	Средносрочни програми
6.2.	Бюджетиране.	Годишни бюджети
7.	Отчет и актуализация.	
7.1.	Периодична оценка на изпълнението и достигнатото ниво на готовност по способностите. Препоръки.	Доклади, анализи
7.2.	Актуализация на планове и програми.	Актуализирани планове и програми

В последния раздел на трета глава, са разгледани държавните политики в следните области:

- Управление при кризи.
- Отбранително-индустириална база, система за отбранителна аквизиция и възлагане на военновременни задачи.

- Управление на стратегическите запаси.

Комплексното разглеждане на изброените свързани държавни политики се основава на база на заключенията в аналитичната част на разработката, на база теоретичните постановки и обобщените резултати от проведена анкета сред ръководители и експерти от системата на ОМП и ПГРО.

Управление при кризи

В държавата следва да се възприемат единни принципи и комплексно управление при мирновременни и военновременни кризи. Към момента управлението при кризи се свързва главно с мирноременно кризисно управление - планиране, превенция и реакция при бедствия и аварии, противодействие на тероризма и др.

Системата на ОМП и ПГРО разполага с достатъчно развити структура и възможности, за да бъде основа на една комплексна система за управление при кризи. Предимствата на системата са:

- разполага с експерти и дежурни във всяка една администрация – министерствата, други централните ведомства, области и общини;
- организира и координира денонощно дежурство;
- солиден опит в дейностите по ресурсно планиране, включително в сектори като индустрия (вкл. отбранителна индустрия), селско стопанство, здравеопазване, енергетика, транспорт, водоснабдяването и др.;
- възможности за използване при мирновременни кризи на недостатъчно използвания ресурс от създадени държавни резерви и запаси.

Развитие на отбранителната промишленост, система за отбранителна аквизиция и възлагане на военновременни задачи на юридически лица

В сферата на отбранителната промишленост, следва да се разработят и финансират национални (отраслови) програми за усвояване на нови изделия, контролни и тренировъчни серии, офсетни програми и получаване на лицензи при закупуване на ново въоръжение и други продукти свързани с отбраната. Следва да се търси подобряване на връзката между системата на ПГРО и отбранителната индустрия за осигуряване на задачите по Държавния военновременен план.

В сферата на аквизицията, както в системата на Министерството отбраната, така и при другите сили от системата за национална сигурност, следва да се прилагат такива политики, които да спомагат за изграждане на връзка между текущото потребление на армията и другите силови структури и отбранителната индустрия и по този начин да се способства за поддържане на отбранително-икономическия потенциал на страната.

Целесъобразно е да се анализират възможностите за приемане на специален ред за възлагане на военновременни задачи на юридически лица. Поради факта, че в мирно време не биха произтекли доставки по военновременния план с голям обем, такъв специален ред не би следвало да се отрази на пазарните отношения и не би нарушил свободната конкуренция в страната и ЕС. Същевременно ще се постигне по-високо ниво на мобилизационна готовност и консолидация на отбранително-икономическия потенциал на страната.

Управление на стратегическите запаси – държавни резерви, кризисни и военновременни запаси

Необходимо е да се преосмисли значението на понятията - държавни резерви, военновременни запаси, кризисни запаси, задължителни запаси от нефт и нефтопродукти. Всички те по същество са стратегически запаси на държавата. Необходимо е да се разработят нови номенклатури и нормативи на тези запаси, съобразени с потребностите на страната, икономическите условия и средата за сигурност. Целесъобразно е да се направят промени на ЗДРВВЗ, чрез които да се даде предимство при закупуването и ползването на военновременни запаси на съхранителите с възложени военновременни задачи. По този начин могат да се постигнат няколко ефекта: заинтересованост от съхранителя към поддържане на запаси; по-малки разходи на държавата по обновяване на запасите, тъй като самите съхранители ще бъдат стимулирани да го правят; по-голяма сигурност на държавата, че съхранителите ще обновяват своевременно запасите, възложени им за съхранение.

Основни изводи от глава 3:

1. Целесъобразен е изборът и налагането на модел на системата на ОМП и ПГРО, основаван на принципа на управляемата децентрализация, който да интегрира положителните страни на основните модели, съществували в исторически план и който модел в най-висока степен да

създава предпоставки за разрешаване на формулираните основни проблеми на ПГРО.

2. Разработената обща методология за планиране на граждански ресурси за отбрана отчита силните и слаби страни на досега използваните в практиката методологии, както и някои от идеите в предишни научни разработки. Като цяло се предлага нов подход, базиран както на съществуващата теория, така и на реалните уроци от практиката и апробация на досегашните модели.

3. С цел интегриране в процеса на ПГРО на съюзните критерии за устойчивост на гражданската готовност и изискванията на динамично променящата се среда за сигурност, следва да се разработи актуална система от национални отбранителни способности, базирани на реалистични сценарии. Способностите следва да допълват военните способности на въоръжените сили и на другите сили от системата за национална сигурност, да осигуряват потребностите на държавното управление, населението, икономиката и защитата на инфраструктурата във военно време.

4. Държавата, в лицето на своите институции, следва да развие т.нар. кризисно законодателство, включително военновременно. Трябва предварително да са определени антикризисните мерки и правомощията на държавните органи за тяхното прилагане, при тежки кризи, включително от военен характер.

Общи изводи и предложения:

В резултат от извършеното изследване и изпълнение на поставените в началото задачи, могат да се направят следните общи изводи:

1. Развитието на невоенния компонент на системата за отбрана и планирането на ГРО имат нарастващо значение, обусловено от тенденциите в съвременната сложна и променяща се среда за сигурност.

2. Засилване на стратегическия капацитет и усъвършенстване на организацията на системата е възможно чрез прилагане на обоснования в разработката институционален модел: „Водещ държавен орган в системата на ОМП и ПГРО е Министерският съвет, подпомаган от специализирана структура дирекция/отдел „Отбранително-мобилизационна подготовка на страната и планиране на граждански ресурси за отбрана“ в състава на администрацията на МС и от специализирана самостоятелна структура на пряко подчинение – Държавна агенция „Граждански ресурси за отбрана и стратегически запаси“.

3. Прилагането на описания институционален модел, само по себе си не гарантира устойчиво функциониране на системата, като за целта е необходимо прилагането на целенасочена, последователна и ефективна държавна политика в тази и свързаните с нея сфери.

4. Прилагането на комплексен подход при реализацията свързаните държавни политики, гарантират баланс между изграждането на отбранителни способности и икономическото развитие на страната и недопускане противоречие между тези цели, както и съобразяване с политиките на ЕС в сферата на икономиката, отбранителното производство и защитата на конкуренцията.

5. Изискванията на НАТО за устойчивост на гражданската готовност следва да бъдат отразени в процеса на ПГРО. В методологията за планиране те се отразяват най-вече в прилагането на реалистични сценарии, разработване на адекватен комплекс от национални отбранителни способности и конкретни военновременни задачи на държавните органи и институции.

6. Системата на ОМП и ПГРО разполага със структури, кадри и разработени процедури на различните управленски нива и е целесъобразно да бъде основа за по-нататъшно изграждане и развитие на единна системата за кризисно управление, със съответната институционална и ресурсна рамка и развито кризисно законодателство.

Заклучение

С настъпването на 21-ви век, характерът на съвременната война е променен в посока противостоене на армиите, а не на народите и нациите. Идеята за обща съпричастност на цялото общество, държава и икономика при военна криза за защита на отечеството, макар и различна от „тотална война“, не би следвало да се разглежда като архаизъм. Това разбиране следва да продължи да бъде в основата на ПГРО и като цяло на подготовката на страната за отбрана.

В резултат на извършената изследователска работа, анализа на структурата на системата, влиянието и изискванията на заобикалящата среда, изучаването на теорията, миналия исторически опит и опита на други държави, бяха постигнати резултати, които могат да бъдат определени като оригинални приноси. Същите са посочени в приложената по-долу справка за приносите.

Не съществува най-добър организационен модел изобщо и завинаги, няма универсални политики, приложими към всеки един момент и проблем. Моделът и политиките, които следва да се прилагат са в зависимост от средата, заплахите, степента на развитие на обществото и икономиката. Към промяната на изградени институционални модели, трябва да се пристъпва изключително внимателно, а още по-внимателно следва да се променят модели на организация и управление в сферата на отбраната. Промените и трансформациите следва да се осъществяват плавно и планово, а не рязко и кампанийно, поради опасност от нарушаване на системните организационни и управленски връзки и влошаване на качеството на работа на системата във всички аспекти.

За да се приложи разработеният модел са необходими значителни изменения в действащата нормативна уредба и обществената нагласа, което предполага силна и последователна политическа воля и лидерство за постигане на обществен консенсус. Не по-малко необходими са и професионални мениджърски умения за гъвкаво прилагане на нови форми на организация и методи на управление, а така също и умения за управление на промяната, за да се осигури приемственост и непрекъснатост на работата на системата.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приноси с научен характер:

1. Предложена е нова допълнена авторова дефиниция на същността и са изведени основните характеристики на системата на ОМП и ПГРО.

2. Направена е таксономия на елементите, равнищата и взаимовръзките в системата на ОМП и ПГРО.

3. Изведени и уточнени са основните аспекти на взаимодействие на системата на ОМП и ПГРО с окръжаващата среда, посредством прилагане на адаптиран от автора PESTMM анализ (Political, Economic, Social, Technologic, Military, Management).

Приноси с научно-приложен характер:

1. Създаден е усъвършенстван институционален модел на системата на ОМП и ПГРО.

2. Разработена е обща методология за планиране на граждански ресурси за отбрана.

3. Формулирани са конкретни предложения за усъвършенстване на държавната политика по отношение на: системата за управление при кризи; отбранително-индустриалната база и системата за отбранителна аквизиция; управление на стратегическите запаси.

V. ВНЕДРЯВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Резултатите от изследването могат да бъдат от практическа полза за развитие на държавната политика и на нормативната база, подобряване на организацията и управлението в системата на ОМП и ПГРО.

Част от идеите, тезите и резултатите на изследването са публикувани в издадените през 2014 и 2016 г. сборници, озаглавени „Планиране на граждански ресурси за отбрана и развитие на отбранителните способности на страната“, както и в други издания и междуременно са внедрени в проекти или във вече приети нормативни актове и концептуални документи в сферата на ОМП и ПГРО. Такива са измененията и допълненията на Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България от м. декември 2016 г., касаещи ОМП и ПГРО, проектът на Национална концепция за системата на ОМП и ПГРО, която е в процес на разработване, както и редица подзаконови нормативни актове в същата сфера.

Част от идеите и предложенията, които са залегнали в горесцитираните документи са: дефиниране на обхвата на ОМП, ясно определяне на отговорностите и функциите на държавните органи в тази сфера, законово определяне на оправомощен държавен орган, който да бъде водещ по отношение на ОМП и ПГРО, нова методология за планиране, стартиране на нов планов цикъл и т.н.

Апробацията на резултатите в реални условия продължава, чрез развитието и прилагането на подзаконовата нормативна уредба и методическата база на ОМП и ПГРО.

Потребители на резултатите могат да бъдат:

- Органите на държавната власт и техните администрации, отговорни за планирането и управлението на ГРО.
- Научните и образователните институции, имащи отношение към проблематиката на ПГРО.
- Юридически лица - търговски фирми от отбранителната промишленост, както и други производители и търговци и техните сдружения, допринасящи с ГРО.

Бъдещите направления за изследване и развитие на планирането на граждански ресурси за отбрана могат да бъдат свързани с разработване на конкретна методика за планиране на ГРО, методика за определяне и оценка на необходимите нива на готовност по способности, както и с работа по концепция за прилагане на единни принципи и комплексен подход в управлението при кризи.

VI. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. „Нов подход при разработване на държавния военновременен план“, статия публикувана в Сборник „Планиране на граждански ресурси за отбрана и развитие на отбранителните способности на страната“, София, изд. Военно-географска служба, 2014, ISSN 2367-4709.

2. „Система за планиране на граждански ресурси за отбрана“, статия публикувана в Сборник „Планиране на граждански ресурси за отбрана и развитие на отбранителните способности на страната“, София, изд. Военно-географска служба, 2014, ISSN 2367-4709.

3. „Отбранително-мобилизационната подготовка в съвременните условия“, доклад от юбилейна научна конференция, проведена във ВА“Г.С.Раковски“ на 21-22.05.2015 г. Докладът е публикуван в Годишник 2/2014 на факултет „Национална сигурност и отбрана“, ВА“Г.С.Раковски“, София, 2014, ISSN 1312-2983.

4. „Особености на планирането на гражданските ресурси в системата за отбрана на страната“, доклад от научна конференция, проведена във ВА“Г.С.Раковски“ на 20-21.05.2015 г. Докладът е предаден за публикуване в Годишника за 2015 г. на факултет „Национална сигурност и отбрана“, ВА“Г. С. Раковски“, София, 2015.

5. „Отбранително-мобилизационната подготовка – основна дейност по отбраната на страната и фундамент за устойчивост на гражданската готовност при кризи“, статия публикувана в Сборник „Планиране на граждански ресурси за отбрана и развитие на отбранителните способности на страната“, София, изд. Военно-географска служба, 2016, ISSN 2367-4709.

6. „Системата на отбранително-мобилизационната подготовка и планирането на граждански ресурси за отбрана в съвременни условия“, статия предадена за публикуване в сп. „Военен журнал“, София, 2017.